دست‌انداز «تضمین» در مسیر برجام

گروه «حقوق» جوان وضعیت تضمین برای استمرار برجام را مورد واکاوی قرار داده است

نیره ساری

گروه حقوقی «جوان» در دو شماره قبل با بهره‌گیری از مطالب اساتید حقوق بین‌الملل، وضعیت حقوقی خروج امریکا از برجام را از منظر حقوق بین‌الملل مـورد واکاوی قرار داد. نظر به اهمیت موضوع فوق مجدداً ضمن بررسی نظر اساتید، «ضمانت» از زاویه حقوق و معاهدات بین‌الملل، نحوه و اقسام آن مورد ارزیابی قرار گرفته است. ضمانت که در واقع همان ضمانت اجرا در حقوق است، از جمله موضوعات مهم در اجرای یک معاهده است که یک اطمینان خاطر اساسـی در اجرای تعهدات ایجاد می کند. قاعده حقوقی از این رو قاعده حقوقی اسـت که دارای «ضمانت اجرا» است وگرنه با هنجارهای اخلاقی تفاوتی ندارد. اگرچه مقوله ضمانت اجرا در عرصه حقوق بین‌الملل به شدت محل مناقشه است، ولی به هر حال و در شرایط کنونی این موضوع راجع به برجام اهمیت ویژه‌ای پیدا کرده است. در ادامه نظرات اساتید حقوقی را در این رابطه می‌خوانید.

ایرادات حقوقی تضمین اروپایی برجام

محمد حبیبی مجنده، استاد حقوق بین‌الملل دانشگاه مفید

با خروج ایالات متحده از برجام، اکنون مسئله مهم برای طرف‌های اروپایی ... اروپایی هواپیما جای شرکت امریکایی را بگیرند و مثلاً شرکت ایرباس فرانسه هواپیما به ایران بفروشد. این احتمال را نمی توان منظور ایران از تضمین ...

... سخن می گوید چه معنایی می تواند داشت باشد. چند احتمال وجود دارد:

۱- بقیه طرف‌های برجام، باید تضمین دهند و متعهد شوند جای خالی امریکا را پر کنند و معاملات یا خدمات مشابه با آنچه امریکا قرار بود در اختیار ایران بگذارد به ایران ارائه دهند. مثلاً، اگر قرار بود امریکا تحریم فروش هواپیما را متوقف سازد و شرکت امریکایی بوئینگ هواپیما به ایران بفروشد، سازندگان ...

... مطالبه ممکن است در قالب ضبط و فروش دارایی خوانده در اتحادیه از جمله سهام او در یک شرکت ثبت شده در اتحادیه باشد.

اما آیا احیای این مصوبه می تواند امروزه برای تضمین منافع ایران از برجام کارآمد باشد؟ این مصوبه چند محدودیت دارد که آن را از کارآمدی کامل بازمی‌دارد:

۱ ■ این مصوبه در بهترین حالت، فقط شامل آثار اجرای تحریم‌های ثانوی و آن هم در خصوص اشخاص و شرکت‌های تبعه یک کشور عضو اتحادیه اروپا، مقیم یا حاضر در اتحادیه می‌شود. این مصوبه نمی تواند خسارت‌های ناشی از اجرای تحریم‌های ثانوی و مجازات اشخاص و شرکت‌های امریکای مرکزی، شمالی و جنوبی، آسیایی، آفریقایی، اقیانوسیه و غیره را جبران کند.

۲ ■ این مصوبه فقط شامل اشخاص و شرکت‌های اروپایی که تبعه، مقیم یا حاضر در یک کشور عضو اتحادیه اروپا هستند می‌شود. اتحادیه اروپا همه کشورهای اروپایی را دربرنمی گیرد (مثل سوئیس و نروژ). گرچه حجم مبادلات تجاری ایران با اتحادیه اروپا قابل توجه است ولی کل تجارت بین‌المللی ایران را تشکیل نمی‌دهد. مثلاً میزان فروش نفت ایران به کشورهای اروپایی حدود یک چهارم کل صادرات نفت ایران است. بنابراین، مصوبه اتحادیه اروپا در صورتی که با کارآمدی و بدون گرفتار شدن در پیچ و خم‌های اداری و قضایی به اجرا درآید، در بهترین حالت فقط می‌تواند بخشی از منافع تجاری ایران را تضمین نماید.

۳ ■ اجرای این مصوبه چندان آسان نیست، چراکه هزینه معاملاتی زیادی بر دوش شرکت‌ها و اشخاص متضرر از تحریم‌های ثانوی امریکا می گذارد. از همین رو، سابقه اجرای این مصوبه در عمل، چندان روشن نیست. شاید تلقی شرکت‌های اروپایی این بوده است که توسل به این مصوبه به زحمتش نمی‌ارزد.

۴ ■ تعهدی که بر دوش شـهروندان و شـرکت‌های اروپایی برای عدم تبعیت از قوانین یا فرامین اجرایی ایالات متحده وضع شـده است ضمانت اجرایی مشخصی ندارد و در برنامه مشترک، کشورهای عضو اتحادیه ملزم شده‌اند خودشان ضمانت اجرایی‌های مؤثر، متناسب و ترغیب‌کننده منظور کنند (ماده ۹). به عنوان نمونه، در حال حاضر که شرکت توتال یا زیمنس اعلام کرده‌اند قصد کناره‌گیری از طرح‌های سرمایه‌گذاری در ایران را دارند آیا این تعهد خود را نقض می کنند؟ اگر چنین است، دولت فرانسه یا آلمان چه تدابیری برای واداشتن آنها به عدم تبعیت از تحریم‌های ایالات متحده می‌اندیشند؟؟

۵ ■ مصوبه ۱۹۹۶ شورای اتحادیه اروپا برای مقابله با آثار سوء قوانین خاص تحریم وضع شده بود و طبعاً با شرایط پیچیده تحریم‌های مالی، بانکی، پولی و غیره تناسب چندانی ندارد.

> تحریم‌های مرتبط با فعالیت هسته‌ای ایران که در برجام رفع یا توقف یا تعلیق آنها پیش‌بینی شـده است مهم‌ترین منفعـت ایـران از برجـام اسـت. این تحریم‌ها سـه «پدر» داشـت: ایالات متحده، اتحادیه اروپا و سـازمان ملل. تحریم‌های اتحادیه اروپا و سازمان ملل هنوز در حالت رفع یا تعلیق قرار دارند

حقوق بدون ضمانت اجرا!

داریوش اشرافی

«تضمین» در حقوق بین‌الملل

هیبت‌الله نژندی‌منش، استاد دانشگاه علامه طباطبایی

نجات از سیاهچاله برجامی

سیدمحمدمهدی غمامی

تضمین برای ایران در برجام رؤیا یا واقعیت؟!

امیر ساعد وکیل

... دارد که اگر اتحادیه اروپا و کشورهای چین و روسیه اراده‌ای بر اعطای مزایا و تسهیلاتی به نفع ایران داشته باشند تا همچنان ایران را دلگرم به ادامه حضور خود در برجام نگه دارند، می‌توان به فرصت‌هایی دل بست.

آنچه در زیر می‌خوانید فهرستی اجمالی از تضمین‌هایی است که بر اساس ظرفیت‌های موجود در برجام به عنوان نقشـه راه مذاکرات مقامات ایرانی و اروپایی و محورهای عمده گفت‌وگو قابل ذکر است:

۱ ■ پشتیبانی مؤثر از حق بهره‌مندی ایران از انرژی هسته‌ای صلح‌آمیز به نحو مؤثر مطابق بند (د) و بند (م) مقدمه برجام که ناظر بر ایجاد مرکز هسته‌ای، فیزیک و فناوری در بند ۶ و مشارکت در پروژه‌های فناوری هسته‌ای صلح‌آمیز مانند نیروگاه‌های هسته‌ای، رآکتورهای تحقیقاتی و تولید سوخت، تحقیق و توسعه پیشرفته و ایجاد مراکز پزشکی هسته‌ای طبق بند ۳۲ این توافق است.

۲ ■ ممانعت جدی از اجرای تحریم‌های امریکا از سوی اروپا و سایر دولت‌ها و تسـهیل تجارت، فناوری، تأمین مالی و انرژی بر اساس بند (ه) مقدمه و بند ۳۳ برجام.

۳ ■ اعمال مقررات محکم و شـفاف بـرای تضمیـن رازداری و حفاظت از اطلاعات فعالیت‌های هسته‌ای ایران به‌ویژه در مقابل امریکا با توجه به خروج این کشور از برجام و احتمال جاسوسی اطلاعاتی علیه زیرساخت‌های ایران به نفع اسرائیل که مضمون کلی آن در بند (ی) مقدمه برجام آمده است.

۴ ■ عدم پذیرش هیچ‌گونه التزامی از سوی ایران مبنی بر تصویب پروتکل الحاقی به موافقتنامه جامع پادمان و بلکه ادامه اجرای موقتی آن به موجب بند ۱۳ با توجه به نبود اعتماد کافی ایران به اقدامات آتی ایالات متحده برای تخریب توافق برجام.

۵ ■ طراحی یک کانال خرید ملزومات اساسی ایران با توافق اتحادیه اروپا، موضوع بند ۱۷ و بند ۱۹ برجام اعم از نقل و انتقـالات مالی، ارائه خدمات بانکی و بیمه‌ای، تضامین و اعتبارات صادراتی بـرای حمایت از تجارت با ایران، تعهد به پرداخت وام‌های بلاعوض و وام‌های ترجیحی به دولت ایران، معاملات راجع به اوراق مشارکت، معامله در حوزه نفت و گاز و پتروشیمی و سـایر انرژی‌ها، انتقال تجهیزات و تکنولوژی در صنایع مختلف، تسهیل خدمات کشـتیرانی و نفتکش‌های ایرانـی، عدم ممانعت در فـرود و فراز هواپیماهای ایرانی در فرودگاه‌های اروپایی، تلاش برای اخذ مجوزهای لازم برای معامله ایرباس، صادرات فلزات گرانبها و نیمه‌گرانبها، تهیه فهرسـت کاملی از تحریم‌هایی که اتحادیه اروپایی طبق بند ۲۴ علیه ایران تحمیل نخواهد نمود و ادامه تلاش‌ها و مذاکرات اروپا با امریکا به منظور بازگشت آن به برجام یا عدم اخلال در اجرای برجام از سوی سایر طرف‌ها طبق بند ۲۸.

۶ ■ بازنگری در دستورالعمل صادره در مورد اجرای برجام از سوی اتحادیه اروپا با در نظر گرفتن مزایای بیشتر در وضعیت جدید برای ایران طبق بند ۲۷.

۷ ■ حمایت از ایران به منظور شناسایی نقض تعهد امریکا در مراجع قضایی و غیرقضایی بین‌المللی، حل و فصل اختلاف فی ما بین و درخواست جبران خسارت ایران از امریکا بابت خروج از برجام از طریق رأی مثبت در مجمع عمومی سازمان ملل، آژانس بین‌المللی انرژی اتمی، شورای امنیت و غیره و همچنین مشارکت در ارائه دفاعیات حقوقی بنا به مورد.

۸ ■ کمک به ایران جهت ایجاد گشـایش در فعالیت‌های مالی و تجاری و توسعه‌ای بین‌المللی طبق بند ۲۹ مثل حمایت از عضویت ایران در سازمان جهانی تجارت یا عدم اعمال محدودیت‌هـا از طریق کارگروه اقدام برنامه مالی (FATF) و غیره.

۹ ■ تعهد کشورهای اروپایی به عدم اعلام رأی مثبت به هر قطعنامه شورای امنیت برای بازگرداندن هرگونه تحریم هسـته‌ای علیه ایران موضوع بند ۱۸ برجام.

۱۰ ■ تجدید نظر در فرایند حل و فصل اختلاف در برجام که طی بندهای ۳۶ و ۳۷ به صورت یکطرفه تنظیم شـده و تضمین مناسبی برای امکان دادخواهی ایران در صورت نقض عهد هر یک از طرفین در مقابل ایران را در شورای امنیت نمی‌تواند فراهم کند.

۱۱ ■ ارائه گزارش‌های محرمانه شش ماهه و بررسی چندجانبه در خصوص اقداماتی که تاکنون اتحادیه اروپا در مورد گشـایش و دسترسی سهل‌تر ایران به بازار اتخاذ نموده است.

هرچند این انتظار نمی‌تواند واقع‌بینانه باشد که در جریان مذاکرات فی مابین ایران و سایر طرف‌های برجام، فهرسـت تضمین‌های مذکور در بالا تمام و کمال مورد پذیرش طرف‌های خارجی قرار گیرد اما درک همراه با حسن نیت از شرایط به‌وجود آمده در پی خروج امریکا از برجام، اقتضا می کند با تبیین مناسب شرایط از سوی مذاکره‌کنندگان، طرف‌های ایران در برجام با رویکردی تعاملی و ترغیبی برای ماندن ایران در این توافق، در چارچوب زمینه‌هایی که ذکر شـد تا جایی که در حیطه اختیار مقامات دولتی و سیاست‌های کلان اتحادیه اروپایی است انعطاف‌هایی را در این حوزه از خود نشان دهند.

* استاد دانشگاه تهران و وکیل دادگستری و مشاور دعاوی بین‌المللی